

РЕГИОНАЛНИ ЦЕНТАР ЗА ПРИРОДНЕ И ТЕХНИЧКЕ НАУКЕ У ВРАЊУ

**СИСТЕМ ОПИСНИХ ПРИДЕВА КОЈИ ОДРЕЂУЈУ ЧОВЕКА
У РОМАНУ НА ДРИНИ ЋУПРИЈА
ИВЕ АНДРИЋА**

Аутори:

Ивана Стојановић и Јована Ђикић

ученице VIII разреда Основне школе „Браћа Миленковић“ у Шишави
чланови Фондације „Христифор Црниловић“ у Власотинцу

Ментор:

Ирена Петровић

професор у Основној школи „Браћа Миленковић“ у Шишави

СИСТЕМ ОПИСНИХ ПРИДЕВА КОЈИ ОДРЕЂУЈУ ЧОВЕКА У РОМАНУ НА ДРИНИ ЋУПРИЈА

ИВЕ АНДРИЋА

Аутори: Ивана Стојановић и Јована Ђикић

ученице VIII разреда Основне школе „Браћа Миленковић“ у Шишави

чланови Фондације „Христифор Црниловић“ у Власотинцу

Ментор: Ирена Петровић

професор у Основној школи „Браћа Миленковић“ у Шишави

РЕЗИМЕ

Предмет и циљ овог рада биће управо осветљавање придева и њихове семантичке компоненте. Истраживање које је представљено заснива се на анализи придева у роману „На Дрини ћуприја“ Иве Андрића. Због бројности ове врсте речи у роману, анализирано је првих сто петнаест страница романа, на којима се нашло преко осам стотина придева. У поређењу са другим врстама речи, придеви заузимају истакнуто место, скоро као именице. Грађа је детаљно анализирана и груписана у типове, подтипове и моделе.

Кључне речи: описни придеви, придевске категорије

SUMMARY

The object and aim of this study will be very illuminating adjectives and semantic components. The survey, which was presented based on the analysis of adjectives in the novel "Bridges on the Drina" by Ivo Andrić. Because of the number of types of words in the novel, we analyzed the first hundred fifteen pages of the novel, on which was found over eight hundred adjectives. Compared with other kinds of words, adjectives occupy a prominent place, almost like a noun. The study is thoroughly analyzed and grouped into types, subtypes and models. Key words: descriptive adjectives, adjectival categories

УВОД

Тема овог рада јесте Систем описних придева који карактеришу човека у роману На Дрини ћуприја Иве Андрића. Придевске речи јесу врло комплексна врста речи, која се манифестује у низу особености.

Придеви, као несамосталне и променљиве речи, веома су честе и заступљене у савременом српском језику. Њихова фреквентност је врло изражена и после именица и глагола представљају најбројнију врсту речи.

ОСНОВНА ОДРЕЂЕЊА ПРИДЕВА

Придеви спадају у групу променљивих, несамосталних речи.

Михајло Стевановић придеве дефинише као: „одредбене, несамосталне речи, које стоје уз именице да по нечему одреде оно што те именице значе, да означе какву особину тога, или покажу коме то припада, чему је намењено, од чега је то, за које је време или место везано, или штогод слично.“¹

ОСНОВНЕ ПОДЕЛЕ ПРИДЕВА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Придеви се деле на следеће групе:

1. ОПИСНИ (КВАЛИТАТИВНИ) придеви – ови придеви истичу неко својство, квалитет (каквоћу) појмова уз чије име стоје, било по спољним или унутрашњим вредностима: *црвени кров, висок дечак, добар човек*;
2. ПРИСВОЈНИ (ПОСЕССИВНИ) придеви – показују припадање неком појму: *Петров, Анин, кућни, школски, очев*;

¹ М. Стевановић 1970, стр. 247.

3. ГРАДИВНИ придеви – показују материју (састав) од чега је појам уз чије име стоје саздан: *дрвени, бетонски, златни, свилен, пешчани;*
4. придеви ПРОСТОРНОГ ОДНОСА – означавају на које се место односи појам означен именицом уз коју придев стоји: *горњи, доњи, тамошњи, овдашњи, десни; речни саобраћај, градска гужва;*
5. придеви ВРЕМЕНСКОГ ОДНОСА – означавају време на које се односи појам означен именицом уз коју придев стоји: *данашњи, вечерашњи, прошлогодишњи;*
6. придеви ДРУГИХ ОДНОСА или НАМЕНЕ – означавају специјалне особине према ономе чему су намењени, за које се ти придеви везују: *сточна пијаца, житни трг, здравствени картон.*

ПРИДЕВСКЕ КАТЕГОРИЈЕ

Као несамосталне речи, придеви добијају ознаке рода, броја и падежа, зависно од именице уз коју стоје. Сваки придев има облике за три рода (мушки, женски и средњи род), за два броја (једнину и множину) и облике за означавање падежа (седам падежа у једнини и множини). Падежне облике немају неки непроменљиви придеви страног порекла: *бордо, беж, розе...*

ОПИСНИ ПРИДЕВИ КОЈИ СЕ ОДНОСЕ НА ЧОВЕКА/ЉУДЕ

Највећи број описних придева из ове грађе јесу придеви који ближе одређују човека, тј. људе. По својој специфичности, из ове групе издваја се неколико модела:

А. Описни придеви који означавају људске особине и стоје уз имена етника (етничке називе)

Све примере можемо поделити на подгрупе:

А/1. Придеви који означавају духовне особине

моћне, немилосрдне: „...пут је дуг, тело слабо, а Османлије *моћне* и *немилосрдне*.“ (стр. 24)

лукави: „јер се силни и *лукави* Турци неће одвратити од свога наума...“ (стр. 36)

Духовне особине којима је Андрић описао Османлије су: *моћни, немилосрдни, лукави.*

A/2. Придеви који означавају психо-физичко стање

узбуђени: „...блок се срушио...целом тежином на *узбуђеног* Арапина...“ (стр. 71)
забринути, кивни, зловољни: „...а домаћи Турци, *забринути, кивни и зловољни*...“ (стр. 99)

болешљив, бунован: „Командир страже, *болешљив* Анадолац, слушао је, још *бунован*, нејасне и слабо повезане преводиочеве речи...“ (стр. 100)

A/3. Придеви који означавају физичке особине

црни: „...дворана у којој живи *црни* Арапин...“ (стр. 13)

мршави, оштар: „...Црногорац забаци главу да му искочи јабучица на *мршавом* врату и блесну *оштар* профил при светлости...“ (стр. 35)

дебели: „А и кад је *дебели* Анадолац неочекивано умро...“ (стр. 107)

Нарочито је интересантна синтагма црни Арапин која је носилац сложене семантике. Црни Арапин је симбол злог, моћног, немилосрдног, нехуманог турског освајача, Османлије. У том смислу је српски народ свом ослободитељу дао име црни Ђорђе или Карађорђе.

Б.Описни придеви који карактеришу човека

Б/1. Описни придеви који се односе на духовне (карактерне) особине човека

а) позитивне особине

господске, неосетна, ретко: „Тај човек *господских* навика, *неосетне* строгости и *ретког* поштења...“ (стр. 74)

мудри, побожни, тврдоглави, упорни: „...тај *мудри, побожни, тврдоглави, упорни* човек, кога је касаба дуго памтила...“ (стр. 84)

ћутљиви, духовити: „...*ћутљиви*, а *духовити* парох...“ (стр. 88)

здрав, отворена: „...Хамбаша познат због свог *здрвог* суда и *отворене* природе...“ (стр. 88)

Занимљив је пример *мудри, побожни, тврдоглави и упорни* човек, јер придев *тврдоглави* има позитивну конотацију, као и придев *ћутљиви* у следећем примеру. Хамбаша *здрвог суда и отворене природе* је човек који исправно размишља и отворен је према људима, и ту читава синтагма изражава особине, као и у примеру човек *господских навика, неосетне строгости и ретког поштења*.

б) негативне особине

безобзирни, подругљиви: „...док неки од оних *безобзирних* и *подругљивих* другова не викне...“ (стр. 14)

чудовишни: „Заборавио је...*чудовишног* скелецију...“ (стр. 26)

Оригиналан је придев чудовишни, где се описује скелеција који подсећа на чудовиште, огроман, човек необичног, застрашујућег изгледа. Придев безобзирни односи се на људе који немају обзира према другима.

в) позитивне и негативне особине

слаба, тврда, жива: „...По *слабој* писмености, *тврдој* глави и *живој* машти овог нашег света...“ (стр. 77)

мудри, луди, зли, добронамерни: „изложен погледима и тумачењима свих људи, *мудрих* и *лудих*, *злих* и *добронамерних*.“ (стр. 77)

Придеви слаба, тврда, жива у комбинацији са именицама писменост, глава, машта означавају народ полуписмен, тврдоглав, али маштовит. Придеви добронамерни означавају позитивне особине, а насупрот њима стоје негативне особине: луди, зли.

Б/2. Описни придеви који указују на духовне величине човека

легендарни: „...неимар, легендарни и стварно безимени мајстор, каквог свака маса замишља...“ (стр. 12)

силан: „...да је био српски првак, неки *силан* човек.“ (стр. 15)

угледни: „Ту често поседају зрели, *угледни* људи...“ (стр. 17)

ретки, одабрани: „...доживео...што само *ретки* и *одабрани* доживљавају...“ (стр. 26)

Придев легендарни указује на вредног неимара који је ушао у легенду. Слично значење имају и придеви ретки, одабрани који упућују на изузетну, несвакидашњу вредност човека.

Б/3. Описни придеви који указују на старосно доба човека

зрели: „Ту поседају зрели људи...“ (стр.21)

десетогодишњи: „...у машти *десетогодишњег* дечака...“ (стр. 21)

најстарији: „*Најстарији* од четворице сејмена објашњавао је...“ (стр. 43)

Придев зрели односи се на човека средњих година, а десетогодишњи је дечак који има десет година.

Б/4. Придеви који се односе на понашање човека

оборене: „...који су сви слушали ћутке и *оборених* очију...“ (стр. 29)

мучно: „...обилазећи око њега са *мучним* сажаљењем...“ (стр. 38)

грозничава, свирепа: „Зато је живео у сталним узбуђењима и прелазео из самртне потиштености у *грозничаву* и *свирепу* ревност.“ (стр. 40)

самртна, лудачка: „...прешавши из *самртне* укочености у *лудачку* јарост...“ (стр. 41)

Синтагме грозничава и свирепа ревност, самртна укоченост, лудачка јарост упућују на понашање психички оболелог човека.

Б/5. Придеви који се односе на понашање човека

оборене: „...који су сви слушали ћутке и *оборених* очију...“ (стр. 29)

мучно: „...обилазећи око њега са *мучним* сажаљењем...“ (стр. 38)

грозничава, свирепа: „...Зато је живео у сталним узбуђењима и прелазео из самртне потиштености у *грозничаву* и *свирепу* ревност.“ (стр. 40)

самртна, лудачка: „...прешавши из *самртне* укочености у *лудачку* јарост...“ (стр. 41)

Синтагме грозничава и свирепа ревност, самртна укоченост, лудачка јарост упућују на понашање психички оболелог човека.

Б/6. Описни придеви који се односе на људску комуникацију

промукли: „...махао је рукама и *промуклим* гласом викао...“ (стр. 42)

танки, плачевни: „...цици кроз зубе неким *танким* и *плачевним* гласом...“ (стр. 44)

оштар, јасан: „...јави се Хоџа *оштрим* и *јасним* гласом...“ (стр. 51)

шаљиви: „...сваки говори *шаљивим* тоном...“ (стр. 89)

Придев плачевни означава глас помешан са плакањем. А придеви којима се описује Хоџин глас (оштар, јасан) значе да се Хоџино певање чује на далеко.

Б/7. Описни придеви којима се карактерише физички изглед човека

црномањаст: „...гледао је око себе један *црномањаст* дечак...“ (стр. 25)

онизак: „...*онизак* човек, мрка лица и немирних очију...“ (стр. 36)

укочен, прав: „Већина је немо гледала тај људски лик, истурен у простор неприродно *укочен и прав*.“ (стр. 55)

каљави, влажни, необријани, бледи: „Онако *каљави, влажни, необријани и бледи*...застајали су...“ (стр. 60)

погнут, ћосав: „Необично висок на ногама, *погнут, ћосав*...“ (стр. 68)

висок, жут, усукан: „*Висок, жут и усукан*, црна, оштра погледа, танких као слепљених уста он жмирка...“ (стр. 73)

одрпан: „...пришао му је један сулуд и *одрпан* дервиш са испруженом руком за милостињу.“ (стр. 79)

раскопчана, раздрљан, гологлав, крвав, савијен, остарели, премлаћени: „А поред њега велики везир, *раскопчане* антерије и далеко одбаченог каука. И сад онако *раздрљан, гологлав, крвав, савијен*,...лично више на *остарелог и премлаћеног* сељака...“ (стр. 79)

Придев наказни указује на ружноћу, а *одрпан* на поцепану одећу.

В. Описни придеви који се односе на властита имена људи

В/1. Описни придеви који се односе на духовне особине

хладни, подмукли: „Ако нико, а оно овај глатки, *хладни, подмукли* Тосунефендија.“ (стр. 45)

презрени, слабоумни: „...ето од кога зависе мој положај и судбина, од ове *презрене и слабоумне* потурице Плевљака и од неразумљиве окореле злобе ове рајинске гњиде.“ (стр. 46)

мрзовољан: „Само Ахмедага Шепа...*мрзовољан* човек и тврдица...“ (стр. 74)

Презрени је човек који изазива презир, слабоумни има слично значење као глуп, а *мрзовољан* значи лењ.

В/2. Описни придеви којима се карактерише физички изглед

мален, потуљен: „Тако *мален, потуљен* и *ужурбан*, тај Радисав је сејао...“ (стр. 36)

бос, гологлав, погнут, осакаћене, краве: „Радисав, *бос* и *гологлав*, брз и *погнут* као увек, али скакуће на *осакаћеним* ногама са *крвавим* рупама уместо ноката.“ (стр. 51)

румен, насмејан, бујне, бела: „Хаџи Лијачо, *румен* и *насмејан* са *бујним* коврцама *беле* косе које провирују испод необично плитког феса...“ (стр. 91)

пуни, гојазни: „*Пуни* и *гојазни* Исмет-ефендија прича...“ (стр. 91)

Придев *потуљен* има слично значење као *погнут*, тј. човек повијене кичме. Придев *гологлав* означава човека који не носи ништа на глави, а придев *осакаћен* значи одстрањени део тела.

ЗАКЉУЧАК

Проучавајући систем придева, може се закључити да придеви заузимају истакнуто место и да је њихова заступљеност велика.

Сама грађа, прикупљена из првих сто петнаест страница романа, пружила је довољан број примера за детаљну анализу система придева. Укупна грађа садржи око осам стотина примера.

Највећи је број описних придева и зато је њима посвећена посебна пажња.

Може се констатовати да придева којима се означавају духовне особине има више од оних којима се означавају физичке особине. Придеви са значењем духовних особина подељени су на оне којима се означава пожељни на оне којима се означава непожељна особина.

ИЗВОРИ:

Иво Андрић, *На Дрини ћуприја*, Сабрана дела Иве Андрића, Књига прва, Удружени издавачи (Свјетлост/Сарајево, Просвета/Београд, Младост/Загреб, Државна zaloжба Словеније/Љубљана, Мисла/Скопље, Побједа/Титоград), Сарајево, 1981, страна 399;

ЛИТЕРАТУРА

1. Белић Александар, *Савремени српскохрватски књижевни језик 2*, Београд, 1949;
2. Др Величковић Станиша, Др Марковић Јордана, *Интерпретације из књижевности 2*, Студентски информативни-издавачки центар, Ниш, 2003;
3. Стевановић Михајло, *Савремени српскохрватски језик 1*, Научна књига, Београд, 1970.